

اخلاق پوهک

قطب‌نمای مسیر اخلاق و تربیت

بسم الله الرحمن الرحيم

يَا مَنْ يَعْلَمُ مُرَادَ الْمُرِيدِينَ

قطب‌نمای مسیر اخلاق و تربیت در کودکان /

عنوان و ن

مؤلف سیدمجتبی نظری؛ [بررسی] دبیرخانه حمایت از طرح‌های پژوهشی.
قم: مؤسسه فرهنگی هنری اخلاق و تربیت نبوی قم، انتشارات اخلاق و تربیت، ۱۴۰۳.
۲۰۲ ص؛ ۱۴/۵*۲۱/۵ س.م.
دبیرخانه حمایت از طرح‌های پژوهشی؛ ۲۶۳.
۹۷۸ - ۶۲۲ - ۹۳۵۲۳ - ۷ - ۳

مشخصات نشر:
مشخصات ظاهری:
فروست:
شابک:
وضعیت فهرست نویسی:
یادداشت:
عنوان دیگر:
موضوع:
رده‌بندی کنگره:
رده‌بندی دیویی:
شماره کتابشناسی ملی:

فیپا
کتابنامه: ص. ۱۸۷-۲۰۲؛ همچنین به صورت زیرنویس.
روش‌های ایجاد محبت به خدا در کودکان.
عشق و عبادت الهی (اسلام)
God (Islam) -- Worship and love
روان‌شناسی مذهبی
Psychology, Religious
رفتار والدین -- جنبه‌های مذهبی -- اسلام
Parenting -- Religious aspects -- Islam
کودکان -- زندگی مذهبی
Children -- Religious life
تعلیمات دینی اسلامی برای کودکان
Islamic religious education of children
BP۲۲۶/۲
۲۹۷/۴۶۶
۹۶۰۱۴۳۶

www.EAEP.IR

من خدا را دوست دارم؛ روش‌های ایجاد محبت به خدا در کودکان

مؤلف: سید مجتبی نظری
ناشر: انتشارات اخلاق و تربیت
ویراستار: مهران اسلامی
صفحه‌آرا: ابراهیم همای
طراح جلد: سید صدر الدین علوی
نوبت چاپ: اول / ۱۴۰۳
شمارگان: ۳۰۰ نسخه
شماره مسلسل انتشار: ۳۲
شماره مسلسل چاپ اول: ۲۴

تمامی حقوق نشر مکتوب اثر متعلق به ناشر است
قم، بلوار شهید صدوقی، خیابان شهید شهبازی، پلاک ۱۳
انتشارات اخلاق و تربیت
تلفن: ۰۲۵- ۳۲۹۳۹۲۵۹
همراه: ۰۹۹۴ ۱۱۸ ۷۷۲۷

www.Akhlaqbook.ir

اخلاق بیهک

قطب‌نمای مسیر اخلاق و تربیت

انتشارات اخلاق و تربیت

من خدا را دوست دارم

روش‌های ایجاد محبت به خدا در کودکان

سید مجتبی نظری

سال ۱۴۰۳

www.Akhlaqbook.ir

اخلاق پوهک

قطب‌نمای مسیر اخلاق و تربیت

فهرست مطالب

سخن ناشر.....	۱۱
مقدمه.....	۱۳

فصل اول

چیستی محبت به خدا

محبت در لغت.....	۱۹
محبت و مفاهیم مشابه.....	۲۲
۱) وُد.....	۲۲
۲) عشق.....	۲۳
محبت در اصطلاح.....	۲۵
الف- محبت در آیات و روایات.....	۲۵
ب- محبت از منظر حکمت و عرفان اسلامی.....	۳۰
۱) اقسام محبت.....	۳۶
اول) محبت حسی یا طبیعی.....	۳۶

- ۳۷ دوم) محبت خیالی یا وهمی
- ۳۷ سوم) محبت عقلی
- ۳۸ ۲) اسباب محبت
- ۳۸ اول) حب ذات
- ۳۸ دوم) احسان
- ۳۹ سوم) حسن و جمال
- ۳۹ چهارم) الفت
- ۳۹ پنجم) محبت معلول به علت خود
- ۴۳ پ- محبت در روان‌شناسی
- ۴۴ ۱) رابطه محبت و انگیزه
- ۴۴ اول) مفهوم انگیزش
- ۴۵ دوم) نیاز
- ۴۷ ۲) رابطه محبت و هیجان

فصل دوم

ظرفیت‌های محبت به خدا در کودک از منظر روان‌شناسی و اسلام

- ۵۱ ظرفیت‌های کودک از منظر روان‌شناسی
- ۵۱ الف- چگونگی تصور کودک از خدا از منظر دانشمندان غربی
- ۵۱ ۱) کمینوس
- ۵۲ ۲) جان لاک
- ۵۳ ۳) روسو
- ۵۳ ۴) پستالوزی

- ۵۵..... (۵) فرویل
- ۵۶..... (۶) ریموند بیچ
- ۵۶..... ب- ظرفیت‌های کودک مبتنی بر مراحل رشد
- ۵۷..... (۱) ظرفیت‌های کودک در کودکی اول
- ۵۸..... (اول) دیدگاه کیرک پاتریک
- ۶۰..... (دوم) دیدگاه فولر
- ۶۲..... (سوم) دیدگاه اریکسون
- ۶۴..... (۲) ظرفیت‌های کودک در کودکی دوم (۲ تا ۶ سالگی)
- ۷۰..... (۳) ظرفیت‌های کودک در کودکی سوم (۶ تا ۱۲ سالگی)
- ۷۶..... ظرفیت‌های کودک از منظر اسلام
- ۷۷..... الف- فطرت
- ۷۸..... (۱) علم حضوری انسان به خدا
- ۸۲..... (۲) میل انسان به پرستش خدا
- ۸۴..... ب- محیط و وراثت
- ۸۵..... (۱) پیش از تولد
- ۸۶..... (اول) انتخاب همسر
- ۸۶..... (دوم) کیفیت آمیزش
- ۸۷..... (۲) آغاز تولد
- ۸۷..... (اول) اذان و اقامه گفتن در گوش نوزاد
- ۸۹..... (دوم) تحنیک یا کام برداشتن
- ۹۰..... (سوم) نام‌گذاری
- ۹۰..... (۳) دوران کودکی

فصل سوم

اصول و روش‌های درونی‌سازی محبت به خدا در کودکان

- ۹۷..... مفهوم‌شناسی
- ۹۷..... الف- اصل
- ۱۰۰..... ب- روش
- ۱۰۱..... پ- درونی‌سازی
- ۱۰۳..... اصول و روش‌های پرورش حس خدادوستی در کودکان
- ۱۰۴..... الف- اصل محوریت فطرت
- ۱۰۵..... (۱) روش حسی
- ۱۰۷..... (۲) روش عقلی
- ۱۰۸..... (۳) روش یاد خدا
- ۱۱۰..... ب- اصل فضل و رحمت در تربیت
- ۱۱۵..... (۱) روش رفق و مدارا
- ۱۱۶..... (۲) روش مبالغه در پاداش
- ۱۱۷..... پ- اصل تمایل زیبایی‌شناسی
- ۱۲۱..... (۱) روش آراستن ظاهر
- ۱۲۱..... اول) آراسته بودن مربی
- ۱۲۳..... دوم) آراستن محیط
- ۱۲۵..... (۲) روش تزئین کلام
- ۱۲۶..... (۳) روش نگرش هنری به طبیعت
- ۱۲۹..... (۴) روش نگرش هنری به دین و عبادت
- ۱۳۲..... ت- اصل فعالیت‌مربی

- (۱) روش حل مسئله ۱۳۳
- (۲) روش نگارش و بیان احساسات ۱۳۸
- ث - اصل تربیت فرحناک و انبساط روحی ۱۳۹
- (۱) روش فعال از حیث مشارکت گروهی ۱۴۲
- (۲) روش جست‌وجوگری و کشف ۱۴۴
- (۳) روش استفاده از موسیقی و شعر ۱۴۶
- (۴) روش قصه‌گویی ۱۵۳
- ج - اصل جذب و تطابق ۱۵۵
- (۱) روش تربیت فعال از حیث شناختی و ذهنی ۱۵۸
- (۲) روش دوری از اشباع و غرقه سازی در تربیت دینی ۱۶۰
- (۳) روش الگودهی ۱۶۱
- (۴) روش استفاده از تشبیه و تمثیل ۱۶۵
- چ - اصل تدرج و تمکن در تربیت دینی ۱۶۷
- (۱) روش تکلیف به قدر وسع ۱۷۱
- (۲) روش مرحله‌ای کردن تکالیف ۱۷۳
- نکته پایانی: روش‌های فرزند پروری ۱۷۶
- نتیجه‌گیری ۱۸۱
- فهرست منابع ۱۸۷
- الف) منابع فارسی ۱۸۷
- ب) منابع عربی ۱۹۸
- ج) منابع انگلیسی ۲۰۱

سخن ناشر

آموزه‌های اسلامی فرصت زندگی خوب و متعالی را برای انسان‌ها ایجاد کرده است. در طول تاریخ، اسلام شناسان بسیاری در راه تبیین آموزه‌های اسلامی، متناسب با نیازهای جامعه تلاش کردند. با این وجود انقلاب اسلامی، فرصت ویژه‌ای را در اختیار دانشمندان علوم اسلامی قرار داد تا آموزه‌های ناب را از دریای معارف قرآن و اهل بیت علیهم‌السلام استخراج کنند و در اختیار جامعه علمی و عموم مردم قرار دهند. در این راستا یکی از مهم‌ترین عرصه‌ها، تدوین و ترویج علوم انسانی با رویکرد اسلامی است و امروزه بسیاری از دانشمندان و اسلام‌شناسان دغدغه تدوین علوم انسانی با رویکرد اسلامی دارند.

از اهداف انتشارات اخلاق و تربیت، ترویج محتوای علمی بنیادین و کاربردی در زمینه‌های تربیتی، اخلاقی، عرفانی، روان‌شناسی و مشاوره در جامعه است. در این راستا، پژوهش‌هایی را که با این موضوعات انجام شده باشند، به زیور طبع آراسته کرده و در اختیار جامعه علمی و عموم مردم قرار می‌دهد.

کتاب پیش رو، با عنوان *من خدا را دوست دارم؛ روش‌های ایجاد محبت به خدا در کودکان* نمونه‌ای از این آثار است که با تلاش نویسنده ارجمند جناب آقای سید مجتبی نظری و با حمایت مؤسسه اخلاق و تربیت و معاونت پژوهش مرکز مدیریت حوزه‌های علمیه نگارش یافته است. انتشارات اخلاق و تربیت، توفیق روزافزون نویسنده محترم این اثر را از خداوند متعال خواستار است.

قم مقدس

انتشارات اخلاق و تربیت

مقدمه

تربیت دینی انسان‌ها هدف همه ادیان الهی به حساب می‌آید. رسیدن به این هدف، به برنامه‌ای منطقی و دقیق نیاز دارد که ایجاد محبت به خدا یکی از راه‌های اصلی آن است. این مؤلفه پایه‌های اصلاح فردی و اجتماعی و همچنین تکامل مادی و معنوی انسان را ایجاد می‌کند. در حقیقت همه آنچه را که انبیای الهی برای هدایت جامعه بشری آورده‌اند، در صورتی به نتیجه مطلوب می‌رسد که بر پایه محبت به خدا استوار باشد. کسی که محبت الهی را در دل دارد، همیشه خود را در محضر دوست می‌بیند و از گناه و معصیت و هرگونه ناهنجاری اجتناب می‌کند. حضرت علی علیه السلام در مناجات شعبانیه به کیمیای محبت اشاره کرده و تنها راه ترک معاصی را محبت به او دانسته است،^۱ بر این اساس، هرچه محبت انسان به خدا

۱. «(إلهي) لَمْ يَكُنْ لِي حَوْلٌ فَأَتَقَلَّ بِهِ عَنْ مَعْصِيَتِكَ إِلَّا فِي وَفْتٍ أَيْقَظَنِي لِحَبَّتِكَ»، (قی، شیخ عباس، ۱۳۹۹)، مفاتیح الجنان، مناجات شعبانیه.

قوی‌تر باشد، برای رسیدن به راز آفرینش خود و کسب کمالات انسانی توفیق بیشتری دارد.

از منظر دین، محبت به خدا یکی از نیازهای اساسی انسان است، تا جایی که ریشه دین اسلام و ضامن حیات آن شمرده شده است و بدون آن، دین معنایی ندارد.^۱ در بعضی از آیات، اساس تبعیت از دینی که پیامبر ﷺ حامل آن است، متوقف بر داشتن محبت به خداوند دانسته شده است. امیرمؤمنان علی علیه السلام نیز، اسلام را دینی می‌داند که ستون‌هایش بر محبت، استوار شده است:

إِنَّ هَذَا الْإِسْلَامَ دِينُ اللَّهِ الَّذِي اصْطَفَاهُ لِنَفْسِهِ... وَأَقَامَ دَعَائِمَهُ عَلَى مَحَبَّتِهِ.^۲
این اسلام، همان دینی است که خدا برای خود برگزید... و ستون‌هایش را بر پایه محبت خویش قرار داد.

از سویی، کودکی به عنوان آغاز ورود انسان به دنیا، دوره‌ای است که شکوفایی و رشد اولیه بسیاری از مسائل اخلاقی در آن روی می‌دهد، تاجایی که در صورت عدم توجه کافی به این دوره، بسیاری از فرصت‌ها و پیشرفت‌های دوران بزرگ‌سالی از دست خواهد رفت. امام علی علیه السلام می‌فرمایند:

هرکس در کودکی مطلبی را نیاموزد، در بزرگ‌سالی هم نخواهد آموخت.^۳

از منظر روان‌شناسی نیز افرادی مانند گزل در اهمیت دوران کودکی، بر این عقیده‌اند که پنج سال اول کودکی، نسخه کوچکی از دوران بزرگ‌سالی است

۱. «هَلِ الدِّينُ إِلَّا الْحُبُّ»، (کلینی، محمد بن یعقوب (۱۳۹۱)، اصول کافی، ج ۸، ص ۸۰).

۲. سیدرضی، محمد بن حسین (۱۳۷۶)، نهج البلاغه، خطبه ۱۹۸.

۳. «مَنْ لَمْ يَتَعَلَّمْ فِي الصَّغَرِ لَمْ يَتَقَدَّمْ فِي الْكِبَرِ»، (آمدی، عبدالواحد (۱۳۹۳)، غرر الحکم و درر الکلم، ص ۶۴۹).

و به عبارتی عملکرد افراد در بزرگ‌سالی، برگرفته از پنج سال آغازین زندگی است.^۱ از طرفی تازه‌ترین داده‌ها حاکی از آن است که رشد شناختی، یادگیری و شرطی‌سازی نوزاد از اولین روزهای پس از تولد امکان‌پذیر است.^۲ به اعتقاد بالبی، دل‌بستگی که رشد شناختی، عاطفی و مبتنی بر محبت است، پیوندی جهان‌شمول است که ریشه آن در دوران کودکی شکل می‌گیرد.^۳ دوران کودکی نیز به عنوان یک گستره سنی یکپارچه و متمایز از دوره‌های دیگر زندگی، به دوره‌ای از تولد که تا نوجوانی ادامه دارد اطلاق می‌شود. البته به دلایل گوناگون کودکی را به دوره‌های کوتاه‌تری تقسیم کرده‌اند:

(الف) کودکی اول: از تولد تا حدود ۲ سالگی؛

(ب) کودکی دوم: از ۲ سالگی تا حدود ۷ سالگی؛

(ج) کودکی سوم: از حدود ۷ سالگی تا ۱۲ سالگی.^۴

روان‌شناسان معتقدند نخستین احساسات اجتماعی؛ مانند: محبت، احترام و ارزش‌گذاری به دیگران، همچنین نخستین احساس وظیفه و تکلیف در مقابل دیگران که منشأ آنها احساس محبت و ترس است، در دوران کودکی سوم ظهور پیدا می‌کند، از این رو می‌توان گفت که احساس احترام و ارزش قائل شدن برای خدا در شکل ابتدایی، در این سن شکل می‌گیرد. در تحقیقات، روشن شده است که در دوران کودکی، انسان بیشتر خدا را با صفاتی به یاد می‌آورد که جنبه عاطفی داشته باشد. در

۱. باهنر، ناصر (۱۳۷۸)، آموزش مفاهیم دینی همگام با روان‌شناسی رشد، ص ۲۰.

۲. پژوهشگاه حوزه و دانشگاه (۱۳۹۰)، روان‌شناسی رشد با نگرش به منابع اسلامی، ص ۵۲۸.

۳. جمعی از نویسندگان، جان بالبی، (۱۳۹۹)، نظریه دل‌بستگی، ص ۳۲.

۴. منصور، محمود (۱۳۸۳)، روان‌شناسی ژنتیک، ص ۱۸۰.

اواخر دوران کودکی، فرد به‌طور آگاهانه به یادگیری داشته‌های فرهنگی و تاریخی جامعه روی می‌آورد، بنابراین می‌توان از شیوه‌های مختلف القا، تلقین، گفت‌وگو و ایجاد عادت برای آموزش محبت به کودک مدد جست.^۱ همچنین توانایی نگهداری احساسات و عواطف که موجب دوام‌پذیری ارزش‌ها می‌شود، به دوران کودکی منسوب شده است.^۲

از سویی درونی‌سازی، آن‌گونه که وبر در فرهنگ تخصصی روان‌شناسی تفسیر می‌کند، به معنای پذیرش یا سازگاری باورها، ارزش‌ها، نگرش و معیارها به مثابه آن چیزهایی که به خود فرد تعلق دارد، است. به بیان روشن‌تر، درونی‌سازی، فرایندی است که در ضمن آن ارزش‌هایی که از طریق عوامل بیرونی به فرد داده شده است، با افکار و اعمال او یکی می‌شوند. طوری که نادیده گرفتن هریک از ارزش‌ها، نوعی رنج هیجانی یا احساس ناگوار شرم و حیا را به دنبال خواهد داشت و احترام به آنها به احساس رضایت خاطر و آرامش درونی او منتهی می‌شود.^۳ یکی از این ارزش‌ها، درونی شدن محبت است.

با این وصف، اهمیت و ضرورت تلاش برای تحقق درونی کردن مفهومی همچون محبت به خدا خصوصاً در دوران کودکی به شیوه علمی روشن می‌شود؛ چراکه آموزش بدون آگاهی کافی از اصول و روش‌های صحیح آموزشی، مربیان را از اهداف صحیح تربیتی دور کرده و مصداق

۱. نوذری، محمود (۱۳۸۸)، «توصیف و ارزیابی رویکرد شناختی رشد دینی».

۲. منصور، محمود (۱۳۸۳)، روان‌شناسی ژنتیک، ص ۲۰۴.

۳. کریم زاده، صادق (۱۳۸۹)، «سازوکارهای روان‌شناختی فرایند درونی‌سازی ارزش‌های اخلاقی».

روایت امام صادق علیه السلام قرار می‌دهد که می‌فرماید:
 الْعَامِلُ عَلَى غَيْرِ بَصِيرَةٍ كَالسَّائِرِ عَلَى غَيْرِ الطَّرِيقِ لَا يَزِيدُهُ سُرْعَةُ السَّيْرِ
 إِلَّا بُعْدًا.^۱

هر که بدون بصیرت عمل کند مانند کسی است که بیراهه می‌رود
 هرچند شتاب کند، از هدف دورتر گردد.

مضاف بر آن، طرز ارائه صحیح این محتوا از اهمیت بیشتری برخوردار
 است. آشنایی علمی مریبان دینی با اصول مناسبی همچون اصل فطری
 بودن خداجویی، اصل جذب و تطابق و ... است که زمینه‌های کنجکاوی
 و شور و شعف برای درونی شدن محبت به خدا را ایجاد می‌کند. مریبان در
 حوزه تربیت، باید به این اصول به‌طور همه‌جانبه و تلفیقی نگریسته و در
 استفاده از روش‌هایی از جمله روش حسّی و روش الگودهی که مبتنی بر این
 اصول است، به یک روش اکتفا نکند.

در این کتاب، کوشیده شده تا با استفاده از یافته‌های روان‌شناسی و
 مبانی دینی، اولاً ماهیت محبت به خدا و چگونگی شکل‌گیری محبت در
 فرآیند رشد را بررسی نموده و ثانیاً به شیوه‌های درونی‌سازی محبت در دوران
 کودکی دست یافته شود. امید است که آثار و نتایج آن در تربیت ایمانی و
 دینی توسط والدین و متولیان فرهنگی، تدوین محتوای آموزشی و تألیف
 کتب درسی و حتی در روش‌های درمان و اصلاح مراجعان به‌کار آید.

این کتاب بعد از مقدمه در سه فصل تدوین یافته است؛ فصل نخست،
 به توصیف و بیان محبت و جایگاه آن در منابع دینی و روان‌شناسی
 اختصاص یافته است، در فصل دوم، ظرفیت‌های کودک از منظر روان‌شناسی

۱. کلینی، محمد بن یعقوب (۱۳۹۱)، *اصول کافی*، ج ۱، ص ۴۳.

و منابع دینی مورد بررسی قرار گرفته است و سرانجام در فصل سوم، به تشریح و تبیین اصول و روش‌های درونی‌سازی محبت به خدا در دوره کودکی پرداخته شده است.

امید است نتایج کتاب حاضر، برای سازمان‌ها و نهادهای زیر مفید باشد؛

۱. سازمان برنامه‌ریزی درسی آموزش و پرورش؛
 ۲. سازمان آموزش و پرورش؛
 ۳. نهاد خانواده؛
 ۴. نهادهای فرهنگی و مذهبی دیگر.
- همچنین جهت تکمیل و توسعه پژوهش مذکور، پژوهش‌های زیر برای انجام تحقیقات آینده، پیشنهاد می‌شود:
۱. تحقیق در زمینه آسیب‌شناسی و موانع پرورش حس خدادوستی در کودکان در نهاد خانواده و نهادهای دیگر؛
 ۲. پژوهش در مورد فضای دینی حاکم بر جامعه (مدرسه، خانواده و...) از لحاظ مصادیق حس خدادوستی در افراد (به‌خصوص کودکان) با استفاده از روش‌های میدانی.

فصل اول چیستی محبت به خدا

در فصل نخست، ابتدا مفهوم «محبت» از جهت لغوی و سپس در اصطلاح قرآن، روایات، حکمت، عرفان و نیز روان‌شناسی مورد بررسی قرار می‌گیرد.

محبت در لغت

حبّ را به مهر، دوستی، محبت و دوست داشتن، در مقابل بغض و دشمنی معنا کرده‌اند، همچنین در معنای واژه محبت گویند: مصدری مأخوذ از تازی و به معنای دوست داشتن است.^۱ واژه حبّ در مورد تلفظ صحیح آن نیز آمده که کلمه محبت به فتح میم صحیح است و آنچه به ضم مشهور شده غلط است؛ چنان‌که مصدر میمی از ثلاثی مجرد به ضم اول نیز استعمال نشده است.^۲

در تعیین ریشه و مبدأ اشتقاق واژه حبّ، ابوالحسن دیلمی اقوالی را از برخی عرفا بیان می‌کند. که عبارت‌اند از:

۱. دهخدا، علی‌اکبر (۱۳۵۲)، لغت‌نامه دهخدا، ج ۱۸.

۲. همان، ج ۴۱، ص ۵۰۴.

(الف) ابوالقاسم قشیری می‌گوید: حَبّ مأخوذ از حَبّ و آن جمع حبه است که حبه القلب همان مایه قوام و استواری دل است. حَبّ را به نام محلان حَبّ نامیده‌اند.^۱

(ب) قول دیگر این است که حَبّ مأخوذ از حَبّ باشد و مراد از حَبّ تخم و بذر گیاهان صحرایی است و از آنجا که حَبّ هسته اصلی و حقیقت مطلوب حیات و هستی است به آن حَبّ اطلاق می‌شود؛ چنان‌که حَبّ تخم نباتات است.

(ج) اصل و ریشه حَبّ، حَبّ است و آن چهار پایه است که کوزه آب را بر روی آن می‌نهند، محبّت را بدان سبب، حَبّ نامیده‌اند که عزّ و ذلّ از جانب محبوب را تحمل کند.^۲

(د) در اقرب الموارّد آمده که حَبّ، چهارچوبه‌ای است که خم دسته‌دار و بدون دسته را بر آن نهند.^۳

محبّت از نظر وضع لغت عبارت است از: میل نفس به چیزی که موافق و مناسب است^۴ و نیز، محبّت در لغت به صورت مصدری، به معنای دوست داشتن یا به صورت اسم مصدری، به معنای دوستی و دوست‌داری است. در واقع اصل این واژه، نقیض بغض است.^۵

۱. قشیری، ابوالقاسم (۱۳۷۸)، رسالۀ قشیریّه، ۵۵۸.

۲. سجادی، سیدجعفر (۱۳۶۳)، فرهنگ معارف اسلامی.

۳. شرتونی، سعید (۱۴۰۳ق)، اقرب الموارّد، ج ۱، ص ۱۵۴ و ۱۵۵.

۴. «المحبة فی وضع اللسان عبارة عن ميل النفس الى الشيء الموافق»، (فیض کاشانی، مولی‌محسن (۱۹۸۳)، المحجة البیضاء فی تهذیب الاحیاء، ج ۸، ص ۶۵ و غزالی، محمد بن محمد (۱۳۶۸)، احیاء علوم الدین، ج ۱۴ ص ۸۹).

۵. ابن منظور، ابوالفضل جمال‌الدین محمد بن مکرم (۱۴۱۶)، لسان العرب، ج ۳، ص ۸.